

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

КІКТЕНКО

Віктор Олексійович —
доктор філософських наук,
завідувач відділу Далекого Сходу
Інституту сходознавства
ім. А.Ю. Кримського
НАН України

ГОНЧАРУК

Андрій Захарович —
науковий консультант
Національного інституту
стратегічних досліджень
України, радник Правління
Української асоціації
китаєзнавців

ГОБОВА

Євгенія Валеріївна —
кандидат філологічних наук,
молодший науковий
співробітник Інституту
сходознавства
ім. А.Ю. Кримського
НАН України

40 РОКІВ ПОЛІТИКИ РЕФОРМ І ВІДКРИТОСТІ КИТАЮ

Минулого року в Китайській Народній Республіці відзначали 40-річчя від початку здійснення Політики реформ і відкритості — стратегії поступового і планомірного розвитку, яка перетворила відсталу перенаселену країну третього світу на потужну наддержаву з другою за величиною економікою. 22 жовтня 2018 р. у Великому конференц-залі НАН України Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, Українська асоціація китаєзнавців та Інститут економіки Академії суспільних наук КНР провели круглий стіл «40 років політики реформ і відкритості в Китаї». Пропонуємо читачам журналу «Вісник НАН України» ознайомитися з кількома матеріалами цього міжнародного форуму.

В.О. Кіктенко

**Реформи та відкритість
як основа побудови соціалізму
з китайською специфікою**

40 років тому, в грудні 1978 р., на Третньому пленарному засіданні ЦК КПК 11-го скликання було дано старт проведенню Політики реформ та відкритості. Ден Сяопін закликав тоді громадян боротися із забобонами, не допускати відсталості мислення, звільнити розум і шукати істину на основі фактів. Реформи та відкритість є важливою частиною теорії Ден Сяопіна і фундаментальним принципом соціалістичного будівництва Китаю. Реформи, в тому числі й економічної системи, означають перехід від високо централізованої планової економіки до соціалістичної ринкової економіки, а також зміну політичної

* Повністю матеріали опубліковано в журналі «Україна-Китай». 2018. № 14. <http://sinologist.com.ua/category/publication/journal/ukrayina-kitaj-n14-2018/>

системи, що стосується подальшого розвитку демократії, зміцнення правової системи, уряду, підприємств, впорядкування інститутів, вдосконалення демократичних систем наглядку, підтримання стабільності та єдності. Відкритість китайські керівники розуміють передусім як відкритість зовнішньому світові, що передбачає відкритість самого китайського суспільства. У західній політичній науці під відкритістю (або закритістю) розуміють ставлення тієї чи іншої держави до зовнішнього світу. Відкритою вважається така держава, чий кордони пронизують як внутрішні, так і зовнішні потоки товарів, грошей, людей, інформації, транснаціональних організацій та ідей. При цьому, хоча ці потоки і регулюються державою, але вони повинні бути досить істотними. Зовнішня відкритість часто жорстко детермінована внутрішньою відкритістю, проте різні держави світу мають політичні системи і типи економіки, відмінні від нормативних моделей країн Заходу, що відповідно породжує і різні типи відкритості.

Радянським Союзом була нав'язана Китаю, як і іншим країнам Східної Європи та Східної Азії, соціалістична економічна система у сталінському варіанті, яка передбачала економічну автаркію та замкнуту, імпортозаміщуючу індустріалізацію. Однак ця модель змінилася під впливом місцевої політичної культури — китайські комуністи створили свою власну систему, яка ніколи не була повністю закритою для зовнішнього впливу. В період проведення Політики реформ і відкритості Ден Сяопін на основі прагматичного підходу запропонував використовувати знання Заходу для досягнення Китаєм економічного та науково-технічного рівня великих держав світу. У його розумінні самою суттю соціалізму є звільнення і розвиток продуктивних сил, а ініційовані ним реформи були спрямовані на деколективізацію сільського господарства, приватизацію, скорочення числа державних підприємств, зростання ринкової економіки, на вступ Китаю до Світової організації торгівлі. «Архітектор китайських реформ» відмовився від ідей Культурної революції, поступово де-

монтував систему комун і відкрив економіку Китаю для зовнішньої торгівлі. З метою активізації китайської економіки Ден Сяопін пересmisлив марксизм шляхом введення поняття «соціалізм з китайською специфікою», в якому зменшувалася роль ідеології в ухваленні економічних рішень і допускалася сумісність соціалізму і ринкової економіки.

Основою Політики реформ і відкритості Ден Сяопіна є концепція чотирьох модернізацій — промисловості, сільського господарства, національної оборони, науки і техніки, яку вперше було сформульовано ще в 1950-х роках главою Держради КНР Чжоу Еньлаєм і прийнято 1963 р. як офіційну політику Китаю (з початком Культурної революції її було згорнуто). Новий підхід Ден Сяопіна створював політичну гнучкість не лише для теоретичного розуміння соціалізму, а й для практичної побудови відносин зі світом. При здійсненні реформ, особливо на початковому етапі, Китай дотримувався рекомендацій західних економістів: відкритість для зовнішньої торгівлі та іноземних інвестицій, поступова лібералізація ціни, диверсифікація власності, зміцнення прав власності та контроль інфляції. Проте специфіка китайських реформ полягає в поступовому, експериментальному методі перетворення економічної системи країни, що різко контрастує з реформами у Східній Європі та колишньому Радянському Союзі.

У період проведення Політики реформ і відкритості Китайська Народна Республіка з усіх соціалістичних країн стала найбільш відкритою державою для зовнішнього світу у своїй готовності вчитися. У 1990 р. Голова КНР Цзян Цземінь відзначив, що Китай зробив усе можливе, щоб сприйняти продуктивні ідеї з будь-якої точки світу. Зрозуміло, що розвинені країни капіталістичного світу стали основним прикладом для здійснення реформ в економіці, науці та освіті, але при цьому особливу увагу було приділено успіху східноазіатської версії капіталізму та використанню його певних особливостей: командної економіки і політичного авторитаризму. Запозичення найефективніших західних методів управління і технологій,

розширення обміну товарами і персоналом у результаті почали змінювати традиційний спосіб мислення китайців і значно прискорили процес модернізації країни. У 1980-х роках китайські фахівці вивчали промислову політику, фінансову систему і стратегію імпортозаміщення Японії. У 1990-х роках їх увагу було зосереджено на вивченні механізмів стабілізації цін і соціальної політики Німеччини, а також на вивченні макроекономічного контролю, координації фіскальної та грошово-кредитної політики, контролю за ринками капіталу, політики у сфері розвитку науки і техніки, на методах фінансування інфраструктури, політиці розвитку сільського господарства і військово-цивільної інтеграції в США. Також було вивчено успішний досвід розвитку малих і середніх країн — стрімку індустріалізацію Південної Кореї; досягнення Голландії у сфері високо-ефективного сільського господарства; досвід Фінляндії у розвитку науки, техніки та освіти; створення в Ірландії зон експортної переробки; розвиток індустрії програмного забезпечення в Індії. Законодавчу базу для розвитку ринкової економіки в Китаї також було розроблено на основі критичного сприйняття іноземного досвіду з урахуванням власних національних особливостей, що згодом дозволило сформувати систему макроекономічного управління з китайською специфікою. Таким чином, Китай став відкритою країною для зовнішнього досвіду з прагматичною метою — визначення ефективного шляху побудови соціалізму з китайською специфікою шляхом здійснення Політики реформ і відкритості.

На XVII з'їзді КПК було відзначено, що Політика реформ і відкритості — це нова велика революція (!), яка здійснюється партією в нову епоху. Метою цих реформ є звільнення і розвиток суспільних продуктивних сил, реалізація національної модернізації, збагачення китайського народу і відродження великого Китаю. Після XVIII з'їзду КПК акцент у реформах перейшов від економіки до політики, культури, а також до соціальних, екологічних і партійних питань. Також більше уваги стали приділяти координації та інтеграції в проведенні

реформ, що чіткіше було визначено на XIX з'їзді КПК — успішний розвиток реформ має бути систематичнішим, ціліснішим та більш скоординованим. Крім того, Голова КНР Сі Цзіньпін зазначив, що реформи та відкритість є джерелом розвитку і прогресу сучасного Китаю, а у своїй промові на XIX з'їзді КПК він визначив подальший курс розвитку країни: ринковий розподіл, домінуюча роль державної власності, а також акцент на промисловій політиці та науці і техніці задля досягнення цілей «першого етапу нової ери» (2020–2035 рр.), а саме, соціалістичної модернізації.

Великомасштабна економічна реформа, розвиток торгово-економічних та науково-освітніх відносин з країнами Заходу в результаті привели до радикальної трансформації Китаю наприкінці XX ст. З усіх реформ, проведених Китаєм за ці роки, найважливішими є перетворення в зовнішньоекономічній політиці, що було тісно пов'язано з глибинними реформами самої китайської економіки — оптимізація розподілу ресурсів та поліпшення взаємодії між промисловістю та технологіями. До Китаю було залучено великі обсяги іноземного капіталу і технологій, а створені спільні підприємства, що фінансувалися з-за кордону, змогли швидкими темпами поліпшити технологічні і експлуатаційні можливості китайських компаній. Створюючи особливі економічні зони і відкриваючи прибережні і внутрішні міста, Китай поступово відкривався зовнішньому світові. Найяскравішим прикладом проведення Політики реформ і відкритості є Шеньчжень, який лише за чотири десятиліття виріс з маленького рибальського села в інноваційний мегаполіс з величезною економікою в районі Гуандун–Гонконг–Макао.

За 40 років у результаті успішного здійснення Політики реформ і відкритості Китай з однієї з найбідніших країн на Землі з переважно аграрним ладом економіки перетворився на другу економіку світу. Сьогодні Політика реформи і відкритості є найважливішою складовою генеральної лінії КПК на початковій стадії будівництва соціалізму з китайською специфікою в нову епоху, і цей курс вважається єдино

вірним для будівництва сильного і процвітаючого Китаю. В теорії стався остаточний відхід від маоїзму і повернення до початкового марксизму як теоретичної основи побудови соціалістичного суспільства, але суспільства китайського, яке ґрунтується на конфуціанських цінностях. Визначено, що КПК повинна реагувати на фундаментальні зміни в економіці, соціальній структурі, ідеологічних концепціях, які за своєю суттю є безпрецедентними, й тому Політика реформ і відкритості повинна постійно вдосконалюватися з метою подальшого розвитку.

Подальші перетворення в Китаї спрямовані на подолання загроз з боку капіталістичного устрою з метою подальшого будівництва соціалізму з китайською специфікою: необхідно розв'язувати конкретні питання співвідношення між державою і ринком, а також поєднання промислової політики Китаю з наявною міжнародною економічною системою.

На початку ХХІ ст. змінилося і міжнародне становище Китаю, бо друга економіка світу має сьогодні колосальний вплив на всі країни без винятку. Китай став важливим партнером розвинених країн та успішним прикладом для країн, що розвиваються. Особиста ініціатива Голови КНР Сі Цзіньпіна «Один пояс, один шлях», висунута 2013 р., є не лише новим етапом у реалізації відкритості Китаю зовнішньому світу, а й важливим елементом усебічного поглиблення реформ. Розвиток цієї ініціативи має привести до створення нової системи відкритої економіки Китаю і всебічно сприяти реформі китайської економіки в різних сферах. Крім того, китайськими лідерами було запропоновано нову модель світового устрою на основі ідеї взаємовигідного співробітництва — суспільство єдиної долі. На відміну від Президента США Дональда Трампа, який заперечує переваги глобалізації, Голова КНР Сі Цзіньпін у Давосі на початку 2017 р. і в Боао на початку 2018 р. захищав спільне зацікавлення відкритою торгівлею. Зараз Китай — найбільший експортер та найбільше джерело прямих іноземних інвестицій у світі, а також другий за величиною імпортер. Китайська ініціати-

ва «Один пояс, один шлях» у різних регіонах світу створює пілотні зони вільної торгівлі та порти вільної торгівлі, що надалі сприятиме відкритості Китаю зовнішньому світові.

Можна сміливо казати про успіх проведення Політики відкритості та реформ, яка показує всьому світові унікальні досягнення будівництва соціалізму в Китаї, який сьогодні є не тільки важливим актором міжнародної економіки, а й драйвером глобалізації. Все це, безумовно, робить Китай одним зі світових лідерів у ХХІ ст., а від його реформ та відкритості залежатиме доля цілого світу.

А.З. Гончарук
40 років Політики реформ і відкритості Китаю

Виповнюється 40 років від початку практичної реалізації Політики реформ та відкритості Китаю. Після ХІХ Всекитайського з'їзду компартії Китаю ЦК КПК під керівництвом Сі Цзіньпіна продовжує основний курс реформ і відкритості, безперервно вдосконалює теорію відкритості та практичних інновацій. А філософи, історики, політологи, економісти, соціологи та синологи багатьох країн уважно вивчають цей унікальний історично значущий досвід Піднебесної.

Такого не вдалося зробити навіть «азіатським тигра́м», країнам Південно-Східної Азії, які свого часу здивували міжнародну спільноту високими темпами зростання. Динамічний розвиток КНР відбувається на очах у цілого світу. Китай блискуче скористався дорогоцінною можливістю, яка складалася з багатьох невідповідних факторів. За визнанням фахівців, це один з найбільш вражаючих прикладів економічного зростання кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Щорічне 10%-ве економічне зростання впродовж трьох десятиліть — явище справді унікальне. Лише за три десятиліття п'ята частина людства перейшла від відсталості до сучасного ладу життя. За 40 років трансформації, реформ і модернізації країна не лише вийшла на друге місце у світі за обсягом ВВП, а й досягла якісного прогресу в усіх напрямках розвитку держави та суспільства. Експертна спільнота визнає, що це явище заслуговує на уважний аналіз, тим більше — з огляду на масштаби країни, її економічний потенціал, кількість населення та місце на політичній арені.

Піднебесна змінюється щодня. Сьогодні Китай є другим за величиною економічним суб'єктом світу, потужною промислово-торгівельною державою, країною з найбільшим золотовалютним резервом.

Чому Піднебесній вдалося. Це питання вивчають чимало дослідників. Щоб реформи увінчав успіх, потрібен був збіг в одному історичному моменті низки чинників, а саме: вигідного географічного розташування стосовно до світових ринків, дешевої робочої сили, колосального внутрішнього ринку. Одним з важливих чинників була і є китайська діаспора. Китайці за кордоном залишаються китайцями не за паспортом, а в душі. Вони мають великі фінансові ресурси, і ці ресурси у необхідний проміжок часу були спрямовані до Китаю.

До важливих факторів відносять і те, що у КНР збереглися міцна державна влада та ефективне управління, яке допомогло становленню потужної відкритої економіки. В історично поворотний період китайці не послабили дисципліни управління. За часів реформ у Китаї ідеологію було підпорядковано цілям економічного розвитку.

Ідеологія не перетворилася на набір догм, правильність яких ніхто і ніколи не повинен піддавати сумніву, а стала інструментом для управлінської моделі. До зовнішньополітичних факторів сприяння політиці реформ і відкритості аналітики відносять те, що з 1973 р. Китай почав більше враховувати зовнішній фактор, спираючись, у тому числі, на доброзичливе ставлення до себе Заходу в період

запеклого протиборства СРСР і США. США надали Китаю певні можливості щодо технологічних ресурсів і торгових перспектив. Пекін зумів «на марші» скористатися протистоянням СРСР і США та зацікавленням Заходу в Китаї. Європа також допомогла Китаю інтегруватися у світову економіку.

На симпозіумі іноземних експертів у Шанхаї 22 травня 2014 р. Голова КНР Сі Цзіньпін зазначив: «Китай повинен завжди прагнути до нового знання. Незалежно від того, яким є рівень розвитку країни, Китай буде старанно вчитися у людей з різних країн світу, більш відкрито та інклюзивно посилювати взаємну терпимість з іншими країнами світу, а також взаєморозуміння та взаємний обмін, щоб підняти відкритість зовнішнього світу на новий рівень».

Наприкінці 1970-х років у Китаї уважно вивчали різні моделі економічного зростання, економічні теорії, приклади успішної індустріалізації і модернізації. Серед найважливіших чинників успіху експерти називають саме цей: китайці адаптували світовий досвід до власних реалій. Можна стверджувати, що успіх китайських реформ забезпечило поєднання передової світової практики з національною китайською специфікою, тобто з урахуванням стану і конкретних умов Піднебесної. Безперечно, корисні висновки з китайського досвіду слід зробити й Україні.

Як Китай це зробив. Китайські реформатори поставили собі за мету створити додану вартість, достатню для фінансування модернізації китайської економіки, яка на той час перебувала на межі катастрофи. 8 грудня 1978 р. відкрився Третій пленум ЦК КПК 11-го скликання, під час якого з ініціативи крила прагматиків у КПК, яке очолив Ден Сяопін, було проголошено Політику реформ та відкритості.

Реформатори не хотіли і не могли допустити повернення до старого. Водночас їм вистачило політичної мудрості, щоб усвідомити, наскільки важливою є стабільність. Основні політичні постулати були не інтелектуальними гаслами, а формулами, ближчими до здорового глузду, ніж до політики. Навесні 1979 р. після 20-річної перерви в КНР почали публікувати статистич-

ні дані щодо китайської економіки. Ден Сяопін оголосив принцип «чотирьох модернізацій» основою всіх реформ. За цим принципом економіку було поділено на чотири сектори: оборонну промисловість, сільське господарство, науку і промислове виробництво. Пріоритетом було обрано стратегію побудови «соціалістичної ринкової економіки».

Первинним завданням реформ було вирішення проблем мотивації робітників і селян та ліквідація економічних диспропорцій, характерних для директивної економіки. У грудні 1978 р. розпочалася модернізація сільського господарства. Завдяки їй вдалося зняти проблему тотального голоду, розкрити продуктивний потенціал працівників, розкряпачити сили, пригноблені під час трагічної «культурної революції».

Згодом розпочалася модернізація промисловості. Китайська економіка з середини 1980-х років почала демонструвати стабільну і часом навіть реактивну динаміку, що забезпечувало річний приріст ВВП у 11,7% (1978), 15,2% (1984) і 13,5% (1985). І лише після цього розпочалася модернізація сучасного сектору економіки з великим науково-технічним потенціалом. Що стосується модернізації оборонної галузі у широкому сенсі — за це китайці взяли не так давно, але вже увійшли до числа провідних космічних держав.

Керівники країни обрали для китайської реформації шлях еволюції, згідно з яким зміни втілювалися в життя поступово, але дуже конкретно: люди почали по-іншому одягатися, по-іншому себе поводити, стали видавати книги, з'явилися черги у книжкових магазинах. Далі все пішло по висхідній.

Принциповим було й те, що Китай не брав кредитів (і досі не бере). У КНР не було тоді і зараз немає кредитної державної заборгованості. Сьогодні це є великою перевагою Китаю. Щодо зовнішніх інвестицій, китайці завжди орієнтувалися на ті, які спрямовані безпосередньо у виробництво. «Технології в обмін на ринок» — саме цим принципом керувався китайський уряд на початку 1990-х років, коли запрошував до Китаю іноземних виробників.

Пропозиція була привабливою для всіх: для Китаю це був шанс вийти на новий рівень і скинути з себе ярлик виробника дешевого ширвжитку і контрафакту тоді як світові компанії отримували можливість відкрити своє виробництво безпосередньо всередині величезного ринку збуту. Керівництво Китаю підтримувало таку політику не лише на словах, а й своїми діями. Наприклад, для того, щоб задовольнити багатомільйонний попит на автомобілі, який виник у країні наприкінці 1990-х років, китайці пішли від протилежного, встановивши майже 100%-ве мито на імпортні авто. Світовим лідерам авторинку не залишалось нічого іншого, як відкривати в Китаї власні заводи, проте і тут на них чекало обмеження — іноземці могли створювати лише спільні підприємства, що передбачало випуск машин не тільки під світовими, а й під внутрішніми китайськими брендами. Саме так Китай отримав можливість стати не лише складальником, а й виробником автомобілів, за лічені роки створивши потужні машинобудівні корпорації, такі як BYD, Geely, GWM, Chery.

Дещо інша ситуація спостерігалася під час створення у Піднебесній потужної бази для виробництва електроніки. Однією з перших компаній, яка відкрила таке виробництво в Китаї ще в 1988 р., був найбільший виробник електроніки у світі — Foxconn з Тайваню. Компанія виробляє комплектуючі та готові вироби таких відомих марок, як Apple, Canon, Sony, Nokia та багатьох інших глобальних брендів. Зараз лише в континентальній частині Китаю Foxconn має близько 800 тис. працівників.

Китай успішно змінюється. 40 років Політики реформ та відкритості Китаю переконливо свідчать, що цей шлях дозволив країні використати власні переваги і передовий міжнародний досвід на користь розвитку економіки країни і добробуту китайського суспільства. Зараз Китай посідає перші позиції у світі з видобутку вугілля, залізних, марганцевих, свинцево-цинкових, сурм'яних і вольфрамових руд, а також деревини. З розвитком сучасних мобільних технологій і радіоелектроніки в десятки разів зріс глобальний попит на рід-

кісноземельні метали, абсолютним лідером з видобутку яких є саме Китай (97% світового ринку). Наявність такої стратегічно важливої ресурсної бази є надзвичайно сильною перевагою на світовому ринку.

КНР є найбільшим у світі виробником коксу, чавуну, сталі та сталевих труб, алюмінію, цинку, олова, нікелю, телевізорів, радіоприймачів, мобільних телефонів, пральних і швейних машин, велосипедів і мотоциклів, годинників і фотоапаратів, добрив, бавовняних і шовкових тканин, цементу, взуття, м'яса, пшениці, рису, сорго, картоплі, бавовни, яблук, тютюну, овочів і шовковичних коконів. Китай має найбільші в світі поголів'я птиці, свиней, овець, кіз, коней, яків, а також є лідером з вилову риби. КНР є найбільшим світовим автовиробником, утримує перше місце за продажем автомобілів і за обсягами експорту в цілому. На державний сектор у промисловості припадає приблизно 30% ВВП.

Сучасний Китай може похвалитися 25 тис. км високошвидкісної залізниці. За одну хвилину будують 596 м автодоріг. У 99% селищ і 98% сіл прокладено асфальтовані або цементовані дороги. Коефіцієнт прохідності пасажирських автобусів у селищах і селах сягає 99% і 96,5% відповідно. Рівень інтеграції міських і сільських районів наближається до 80%, а в селах ефективно вирішено проблему зі сполученням. Водночас рівень надання транспортної допомоги бідним районам постійно збільшується, логістичну мережу в сільській місцевості продовжують невпинно вдосконалювати.

За 43 години китайські робітники змінили балки на мосту Саньюань у Пекіні. Китай встановив подвійний світовий рекорд за тривалістю (60 днів) і обсягом розробки газогідратів у провінції Хайнань. Китайський середній клас продовжує зростати, зараз він налічує понад 300 млн осіб і являє собою перспективний ринок для постачальників витратних товарів та послуг з усього світу.

За даними Міжнародного валютного фонду, у 2010 р. Китай обігнав Японію як другу за розміром економіку у світі, а у 2017 р. економіка Китаю була вже у 2,5 раза більшою, ніж

у Японії. За останні 40 років економіка Китаю зростала щороку в середньому на 9,5% з урахуванням інфляції, а зовнішня торгівля Китаю щороку збільшується на 14,5%.

Сума прямих іноземних інвестицій, накопичена у проміжку між 1979 і 2017 р., наближається до \$1,90 трлн і є найбільшою серед країн, що розвиваються. Наприкінці 2017 р. Китай мав найбільший у світі золотовалютний резерв у розмірі \$3,143 трлн (для порівняння: у 1978 р. — \$167 млн).

Очікується, що в поточному році Китай стане найбільшим у світі роздрібним ринком (\$5,8 трлн за прогнозами японського банку Mizuho). Китайська економіка рухається вгору у світовому ланцюжку постачань. Останнім часом робота щодо переходу від моделі, стимульованої експортом та інвестиціями, до моделі, спрямованої на споживання та інновації, дає відчутні плоди. Якщо у 2020 р. хоча б у кожного третього китайця доходи будуть не нижчими, ніж у середньостатистичного жителя США, це й означатиме формування в Піднебесній споживчого ринку, аналогічного американському.

Багато китайських компаній є новаторськими першопрохідниками в секторі послуг. Вони не лише задовольняють споживчі потреби сьогодні, а й прокладають шлях у майбутнє. Baidu, Alibaba, Tencent, JD, відомі за загальним скороченням як BATJ, використовують новітні фінансові технології для надання зручніших фінансових послуг приватним особам та корпораціям.

Інновації в банківській галузі змінюють фінансовий ландшафт Піднебесної. Банківська діяльність у майбутньому полягатиме у більшій зручності для клієнтів. Уже невдовзі цифрові засоби взаємодії банків та клієнтів у КНР домінуватимуть. Приклади з банківського сектору: на кінець 2017 р. іноземні банки мали понад 1000 відділень у країні, водночас китайські банки розширювали свою діяльність за кордоном і на кінець 2016 р. мали понад 1300 відділень у 63 країнах.

Загальний обсяг первинних розміщень акцій (ІПО) китайських компаній за кордоном з початку 2018 р. становив близько \$36 млрд,

що більш як утричі перевищує показник за той самий період попереднього року. На китайські компанії припадало понад 20% світового ринку розміщень акцій і пов'язаних з ними інструментів. У 2017 р. цей показник становив 17%, а п'ять років тому — лише 5%.

В Піднебесній завжди серйозно ставилися до освіти і розвитку науки. Політика реформ та відкритості приділяє багато уваги цій сфері. Перші тисячі китайських студентів поїхали за кордон ще наприкінці 1970-х років. Якщо люди залишалися за кордоном, китайське керівництво не засмучувалося, адже так чи інакше ці люди зберігали зв'язок з батьківщиною і рано чи пізно поверталися додому. Сьогодні в КНР діє безліч різних програм щодо навчання китайців за кордоном.

Наразі Китай реалізовує і другу частину плану: висококваліфікованим науковцям і фахівцям, винахідникам і талановитій молоді з різних куточків світу тут надають відповідні можливості щодо соціального статусу, рівня життя, стандартів споживання. Нещодавно за результатами щорічного опитування Expat Explorer у рейтингу найвищих зарплат для експатів експерти слідом за Швейцарією, США, Гонконгом вказали Китай.

Китайці продовжують відкривати світ і активно мандрують. За даними Світової туристичної організації ООН, у 2017 р. китайські туристи витратили на міжнародний туризм \$258 млрд, що становить майже п'яту частину загальних туристичних витрат у світі, а в першому півріччі 2018 р. китайці здійснили 71 млн подорожей за кордон.

«У сучасних реаліях Китай неухильно дотримується відкритості зовнішньому світу. Попри невизначеність і нестабільність зростання світової економіки, Китай дотримується шляхів відкритості, співпраці та взаємної вигоди. Китай наполягає на захисті світової економіки відкритого типу та на багатосторонній торговій системі, виступає проти однобічності і протекціонізму», — зазначив Голова КНР Сі Цзіньпін у вересні 2018 р. на церемонії відкриття Пекінського форуму китайсько-африканського співробітництва.

Китайська відкритість і зовнішній світ.

Упродовж останніх 40 років Китай прагнув до відкритості, розглядаючи її як основу національної політики та перетворивши її на взаємовигідну стратегію співпраці з іншими країнами. У Піднебесній переконані, що відкритий Китай здатен поділитися плодами своєї реформи з іншими країнами та народами, з тим, щоб усі країни світу могли працювати разом для досягнення загального розвитку.

Після запровадження Політики реформ та відкритості Китай відкрив ринок іноземних інвестицій на суму понад \$1,7 трлн та інвестував більш як \$1,2 трлн за кордон. В останнє десятиліття Китай в середньому забезпечував 30% світового економічного зростання щороку. На кінець 2017 р. Китай забезпечував 15% світового ВВП і сприяв понад третині світового зростання. Країна залишається одним з головних рушіїв глобального розвитку економіки. Індекс зовнішньої торгівлі Китаю в 2017 р. зріс на 14,2% порівняно з попереднім роком — до \$4,34 трлн і, за прогнозами, зростатиме надалі.

Згідно зі звітом Конференції ООН з торгівлі та розвитку 2017 р. щодо світових інвестицій, Китай став першим серед країн-інвесторів. Китайські компанії все частіше «йдуть глобально», інвестуючи у країни Азії, Африки, Америки та Європи. Ініціатива «Один пояс, один шлях» спрямована на побудову економічних зв'язків у всьому світі. Не менш важливим є бачення китайського керівництва, яке послідовно та зрозуміло каже, що Китай прагне до справедливого, всеосяжного та інноваційного розвитку, підкреслює важливість адаптації до економічної глобалізації та надання її переваг усім. З урахуванням усіх цих чинників аналітики переконані, що роль Китаю як стабілізатора глобального економічного зростання лише зростатиме.

Дослідники «китайського дива» часто наводять приклад взаємин між Китаєм та Великою Британією. Понад 40 років тому двостороння торгівля між Китаєм і Сполученим Королівством становила \$300 млн, лише 200 китайців на рік відвідували Велику Британію, навчалися там лише 100 китайських студентів. У 2017 р.

двостороння торгівля становила близько \$80 млрд, візити в обидва напрямки сягнули 4 тис. на день, а кількість китайських студентів у Великій Британії зросла до 170 тис.

Як розуміти політику відкритості Китаю. Китай не вперше, а сьогодні доволі часто, чує від західних політиків і економістів заклики до більшої і справжньої відкритості. Але чи всі насправді розуміють те, що особливо підкреслює Китай?

Йдеться про китайську специфіку, де в іноземних радників, вочевидь, і виникають різноманітні очікування. Втім, Китай не розраховує лише на розуміння і охоче пояснює нюанси китайської політики відкритості. «Відкритість зовнішньому світу є основою державною політикою Китаю. Політика Китаю щодо залучення іноземних капіталів залишається незмінною, захист прав та інтересів підприємств з іноземними інвестиціями залишається незмінним, надання якісніших послуг підприємствам з інших країн для відкриття бізнесу в Китаї також залишається незмінним», — пояснював Голова КНР Сі Цзіньпін на прийомі в США у вересні 2015 р.

Упродовж 40 років Піднебесна демонструє світу дивовижну готовність і здатність держави до змін і трансформацій. Дивовижну, якщо пригадати, що у стародавньому Китаї імператора вважали сином Неба, а імператорський двір був центром всесвіту. У XIX–XX ст. Китай заплатив за відкритість і довіру втратою політичної самостійності у торгівлі та зовнішніх відносинах.

Якщо намагатися зрозуміти специфіку китайської відкритості, слід мати на увазі, що вчення Конфуція унікально вплинуло на китайську націю. Конфуціанство — це не просто релігія, а ще й відповідна регламентація різних сфер життя китайського суспільства. Все це вплинуло на розвиток китайської цивілізації і на збереження консервативних традицій упродовж тисячоліть.

Згідно з конфуціанськими уявленнями про суспільне життя, китайську державу розглядають як велику родину, на чолі якої стоїть правитель-батько — він бере на себе відпові-

дальність і турботу про власних підданих, які, в свою чергу, ставляться до нього з відповідною повагою. У сучасному Китаї держава захищає своїх громадян і допомагає їм у разі хвороби, інвалідності, безробіття.

Китай — найстарший за віком цивілізаційний ланцюжок людства. Китайська цивілізація, принаймні письмові її джерела, налічує п'ять тисячоліть. Беззаперечно, це відбилося в менталітеті китайців з їх здатністю мислити тривалими історичними категоріями і не гнатися за миттєвими цілями. Менталітет китайців передбачає послідовність і системність у діях, відсутність поспіху і метушні у здійсненні перетворень.

Вони розуміють, що модернізація закритого суспільства у відкрите відбувається не раптом і не відразу. Відкритість, як і реформи, має певні етапи і стадії. Це тривалий, суперечливий процес, який прискорює або гальмує ціла низка внутрішніх і зовнішніх факторів. Особливу роль у становленні відкритості суспільства і держави відіграє політична влада.

Політична відкритість. Політичне керівництво Піднебесної дивиться на сучасний світ і на своє місце в ньому з точки зору здорового глузду. Воно ясно усвідомлює, що поряд з незаперечними успіхами і досягненнями Китай має слабкі місця. Модель китайського розвитку, за всіх її переваг, все ж модель наздоганяючого розвитку. Саме тому китайська відкритість ще досі перебуває на стадії, коли Китай відкриває світ для себе. Але, якщо вважати, що суспільні зміни мають бути планомірними і що не можна впроваджувати певні новації, доки вони історично не дозріли, Китай все робить абсолютно правильно.

Сама ідея відкритості політичної влади є абстрактною моделлю, ідеалом, якого прагне будь-яка демократична влада. Тому за ступенем наближення до цього ідеалу будь-якої конкретної влади слід судити про ступінь її відкритості. Рух до відкритої політичної влади є шляхом перетворення її з інституту, який підпорядковує і контролює суспільство, на інститут, що виражає і акумулює інтереси цього суспільства.

Відкритість — один із напрямів подолання відчуження влади від суспільства. Влада КНР від початку політики відкритості, на відміну від багатьох усталених демократій, істотно розширила канали взаємодії держави та її громадян, підвищила якість цієї взаємодії і цим сприяла зміцненню громадянського суспільства, побудованого на взаєморозумінні, врахуванні інтересів кожного і прагненні до загальних творчих завдань. Концепція «великої родини» сприяє згуртуванню всього китайського народу.

Нова відкритість і лідерство. Сучасний китайський лідер Сі Цзіньпін діє за доби, коли, за визначенням політолога Семюеля Хантінгтона, «модернізація відділяється від вестернізації». Сьогодні для того, щоб бути сучасним, зовсім не потрібно ставати західним. Це означає, що суперсучасні технології та передові соціальні програми можуть досить успішно розвиватися не обов'язково на основі західних культурно-цивілізаційних ідей. А в політичній системі, побудованій на засадах національної культури і духовності, може бути набагато більше гуманізму і людяності, ніж у байдужих механізмах формальної демократії.

Багато фахівців відзначають, що в сучасній політичній риторичі Китаю немає догматичних закликів до перемоги «світового комунізму», як, втім, немає і визнання ліберально-демократичної догматики «єдино вірним ученням ХХІ ст.». Китайці лише констатують, що світ вступає до смуги таких випробувань, подолати які можна, лише відкинувши старі звички і стереотипи. Причому розуміння того, що світ змінюється серйозно і незворотно, є не лише на Сході, а й на Заході.

У китайській концепції «соціалізму з китайською специфікою в нову епоху» багато політологів вбачають новий метод, який має не тільки значні внутрішньополітичні, а й міжнародні наслідки. Поступова поетапна і якісна соціалізація життя є цілком можливою «дорожньою картою» руху в майбутнє. І Китай ініціює цей рух, починаючи насамперед із самого себе. Можна виокремити чотири головні принципи, дотримуючись яких китайське суспільство прагне досягти внутрішньої впорядкованос-

ті: 1) єдність у різноманітті; 2) збалансований розвиток; 3) відкритість; 4) справедливість.

Такі самі підходи цілком можна застосувати для переформатування нинішньої моделі глобалізації. Дотримуючись мирного шляху розвитку і продовжуючи просувати стратегію відкритості та взаємної вигоди, є можливість поступово прийти до іншого типу глобалізації: до людської спільноти «єдиної долі», про яку неодноразово згадує китайський лідер.

Економічна відкритість. Китай демонструє всі ознаки відкритості національної економіки: економічну систему, орієнтовану на максимальну участь у світогосподарських зв'язках і міжнародному поділі праці. Країна вільно експортує свої товари і послуги до інших країн і поступово відкриває свої кордони для проникнення товарів і капіталів з них. За безпосередньої участі КНР на світовому ринку відбувається поглиблення міжнародної спеціалізації і кооперування виробництва, раціонально розподіляються ресурси, поширюється світовий досвід, зростає конкуренція між національними виробниками і стимулюється міжнародна конкуренція.

Політика відкритості зовнішньому світу не лише сприяла розвитку приватного бізнесу в Піднебесній, а й ввела поняття «національного режиму», що дає іноземним компаніям національний статус. Незалежно від того, з вітчизняним капіталом підприємство або з іноземним, умови мають бути однаковими. Відкритість також стимулювала проведення реформи трьох найважливіших курсів політики: лібералізації і спрощення торгівлі та інвестування, комерціалізації валютного курсу, ослаблення валютного контролю, включаючи в тому числі зниження бар'єрів для доступу на ринок.

Сприятливий інвестиційний клімат країни стимулює приплив капіталовкладень, технологій, інформації в рамках, зумовлених економічною доцільністю та міжнародною конкурентоспроможністю.

Відкритість з мораллю. Ринкова економіка в Китаї спирається на певні моральні принципи, згідно з якими збагачення має досягатися чесною працею, а не обманом чи грабежем.

Конфуцій вважав, що найвищою метою управління є інтереси народу.

Відповідно до конфуціанської концепції, реформування держави неможливе без виховання людини, люди мають бути гуманними у ставленні один до одного, жити за принципами взаємодопомоги і співробітництва. Китаєць відчуває себе частиною китайського світу, таким є його менталітет. Китай робить ставку на колективні зусилля. Недарма модернізацію визначають як колективну національну ідею, а стратегія китайського успіху має колективний характер.

На підставі вимог до економічного і соціального розвитку Китаю на новому етапі і нових тенденцій у китайському суспільному житті суспільство має бути демократичним і правовим, рівноправним і справедливим, щирим і дружнім. Можливо, прагматичним європейцям деякі поняття видаються наївними і застарілими, але специфіка китайської відкритості полягає саме в таких категоріях.

Шість завдань сучасної відкритості. Піднебесна продовжує відкривати світ для себе і без поспіху, з обережністю — себе для світу. Подальший розвиток політики відкритості є однією з п'яти ключових концепцій, спрямованих на розв'язання питання взаємодії внутрішніх та зовнішніх факторів загального розвитку Китаю.

З метою розвитку відкритості в Китаї заплановано вирішити шість завдань: поліпшити стратегічне планування зовнішньої відкритості, сформувати нову систему відкритості, просувати ініціативу «Один пояс, один шлях», поглибити співпрацю внутрішніх районів Китаю з Сянганом, Аоменем і Тайванем, дієво брати участь в управлінні глобальною економікою, активно виконувати міжнародні зобов'язання і підвищувати відповідальність.

Глибоко пов'язаний із зовнішнім світом Китай сподівається за допомогою розвитку відкритості активізувати міжнародне співробітництво в інтересах взаємного виграшу та ефективно стимулювати спільний розвиток Китаю і всіх країн світу.

Україна і Китай: плани на майбутнє. У майбутньому в КНР планують запровадити

нові заходи з реформування в більшій кількості напрямів і з більшою інтенсивністю. Головним завданням буде структурна реформа, що відображає китайську рішучість надати ринку вирішальну роль у розподілі ресурсів.

Пріоритетними напрямками цієї реформи будуть державні підприємства, державні активи, галузі-монополісти, а також розвиток сільської місцевості, соціальне забезпечення та збереження довкілля. Бізнес-спільнота відіграватиме важливу роль у цьому раунді реформ, адже уряд заохочує місцеві інновації, креативні настрої та новаторські зусилля, щоб забезпечити енергійніші та сприятливіші умови для інновацій.

Водночас Китай ще ширше прочинить власні двері широкому світові і збільшить узгодження внутрішньої практики з міжнародними правилами та нормами торгівлі. Доступ до ринку буде значно покращений, а у сфері послуг, особливо у фінансовому секторі, запроваджуватиметься більша відкритість. Мета полягає в розробленні більш відкритої, інклюзивної, інституційної системи, яка сприятиме вільному та впорядкованому потоку економічних факторів.

Політику відкритості підкріплює і розвиває ініціатива «Один пояс, один шлях». Ініціатива сприяє двосторонній торгівлі та взаємним інвестиціям між багатьма країнами і націлена на побудову відкритої світової економіки. Ще одне наочне підтвердження того, що Китай продовжує відкриватися на всіх напрямках, — це перша в історії міжнародна виставка China International Import Expo 2018, яка з великим успіхом відбулася в Шанхаї в листопаді 2018 р.

Китай твердо виступає за просування економічної глобалізації, захист вільної торгівлі, бере активну участь і вдосконалює глобальне управління, докладає зусиль для будівництва глобальної економіки відкритого типу. Разом з тим, КНР спільно з іншими країнами просуває будівництво людського співтовариства єдиної долі. Суспільна думка сходиться на тому, що в сучасному світі зі слабким економічним відновленням всюди існують раптові ризики. По-

літика реформ та відкритості КНР надає нові можливості для світового розвитку в умовах зростання, змін і реформування.

Українські дослідники і аналітики неодноразово акцентували увагу влади на користі звернення до китайського досвіду реформування. По-перше, Україні є що запозичити, починаючи зі здорового глузду. Експерти кажуть, що який би аспект китайських реформ не розглядати, все одно прийдемо до того, що головним є здоровий глузд. Це здатність об'єктивно оцінити власні потреби, свої можливості, діяти не поспішаючи, але послідовно. А ухваливши рішення, доводити його до завершення.

Україні корисно придивитися й до того, в який спосіб Китай запозичує міжнародний досвід. Глобалізація, як відомо, не є китайським відкриттям, але серед її adeptів лише Піднебесна скористалася всіма перевагами цього тренду на користь власного народу. Особливі економічні зони — винахід не китайський, але чомусь саме в Китаї вони стали рушієм реформ. Вміння брати лише те, що відповідає власним потребам, і не копіювати автоматично зайвого є дуже привабливим підходом.

По-друге, китайський досвід корисний, бо КНР — наш стратегічний партнер і пов'язує з Україною чимало перспективних для обох країн планів. Питанням співпраці України і Китаю присвячено багато досліджень. Сьогодні всі експерти погоджуються з думкою, що в економічних відносинах обох країн відкрито нову сторінку і партнерство має великий потенціал. Китай розглядає нашу державу як партнера у понад 70 проектах: у космічній і енергетичній сферах, інфраструктурних і логістичних проектах, оскільки Україна розташована на шляху транзиту китайських товарів, в аграрній галузі, в межах багатьох регіональних ініціатив.

Обидві держави активно трансформуються і вивчають міжнародний досвід та регуляторні норми державно-приватного партнерства. КНР зацікавлена в інфраструктурних проектах, які об'єднували б порти півночі та півдня Європи. Країна вже інвестує кошти в економіку європейських держав. Україні це цікаво насамперед тим, що частина цих проектів

пов'язана з будівництвом транзитних шляхів. І багато з них могли б проходити територією нашої країни.

Україна, як і Китай, приречена продовжувати реформи заради майбутнього. На цьому шляху нам дуже важливо мати досвідчених і потужних партнерів, одним з яких може і має бути Китай. На церемонії відкриття Форуму міжнародного співробітництва «Один пояс, один шлях» у 2017 р. китайський лідер Сі Цзіньпін зазначив: «Відкритість веде до прогресу, а ізоляція до відсталості. ...В найближчому майбутньому буде важко і болісно, але нове життя народжується у муках. Ініціатива «Один пояс, один шлях» має бути відкритою та доступною, і лише в цьому разі будуть можливими економічне зростання і збалансований розвиток».

Є.В. Гובה

**40 років розвитку
науки і освіти
в Китаї**

Освіта. Наприкінці 1970-х років система освіти в Китаї перебувала у скрутному становищі і потребувала докорінних перетворень. Університети працювали за старою радянською системою, яка виявилася неспроможною забезпечити країну необхідною кількістю кваліфікованих фахівців. Крім того, бракувало самих університетів, викладацького персоналу, методичних розробок та матеріальної бази. У 1977 р. було прийнято рішення розширити масштаби системи вищої освіти, пришвидшити її розвиток та оновити систему «гаокао» — єдиних державних іспитів для вступу до вишів. За словами Ден Сяопіна, освіта мала «йти на двох ногах», одночасно спираючись на розширення та покращення. Саме ці два принципи стали основними у реформуванні освіти

КНР. За наступні 20 років, з 1978 по 1998 р., кількість вищих навчальних закладів збільшилася від 598 до 1022, а кількість студентів у них зросла втричі — з 856 тис. до 3,41 млн. Зросла кількість вищих навчальних закладів для працівників, зайнятих на виробництві, збільшилася кількість аспірантів та працівників освіти. У розпал азійської фінансової кризи 1997 р. розширення масштабів вищої освіти стало одним з основних засобів збільшення внутрішнього попиту. У 1999 р. Державна рада КНР та ЦК КПК ухвалили рішення про поглиблення реформи освіти та всебічне сприяння підвищенню якості освіти. Того ж року кількість студентів збільшилася ще на 20% — до 4,09 млн. У 2002 р. валовий показник охоплення вищою освітою становив 15%, у 2017 р. — досяг 45,7%, а за прогнозами наприкінці 2019 р. — має перевищити 50%.

Ще у 1970-х роках проблема неписьменності в Китаї стояла дуже гостро. Тому важливим завданням було збільшення обсягів обов'язкової 9-річної освіти та початкової підготовки кваліфікованих спеціалістів, усунення наслідків Культурної революції, яка серйозно позначилася на стані освітньої галузі. У 1985 р. було прийнято рішення, згідно з яким до 2000 р. необхідно було досягти двох цілей: популяризувати обов'язкову базову освіту та викоринити неписьменність. На початку 2001 р. Китай офіційно оголосив про втілення цих завдань. Таким чином Китай зробив історичний стрибок і перетворився з країни з великим населенням і низьким рівнем освіти на країну з розвинутою сучасною освітньою системою і великою кількістю кваліфікованої робочої сили.

Втім, досягти високої якості освіти виявилось не так легко. У 1999 р. після помітного зростання кількості студентів проблеми з якістю освіти стали очевидними. Це спонукало уряд до зміни екстенсивного характеру розвитку системи вищої освіти. У 2006 р. було прийнято рішення перейти до наукового принципу розвитку і зосередити основні зусилля на підвищенні якості освіти.

Одним з найбільших недоліків системи освіти в Китаї експерти визнавали орієнтованість

на складання іспитів, а не на здобуття знань. Тому в 2014 р. було розроблено реформу системи єдиних державних іспитів для вступу до закладів вищої освіти, яка набула чинності у 2018 р. Важливою зміною в її рамках є відмова від набору студентів за загальним балом на користь відбору за здібностями в конкретному напрямі. Раніше іспит проводили щороку в один і той самий час (7–8 червня) за фіксованою програмою: три основні дисципліни (мова і література, математика, англійська мова) та «загальна» частина, до якої входили питання з різних шкільних дисциплін — історії, географії, фізики, хімії тощо. Після реформи, крім основних трьох дисциплін, випускник може обрати ще три на свій розсуд, а іспити з додаткових дисциплін відбуватимуться в різні дні. За нової системи кожен окремий виш зможе встановлювати власні правила вступу, виходячи зі спеціалізації та напрямів підготовки, а не спиратися на узагальнену оцінку шкільних знань вступників.

Поступово шкільну програму переорієнтуюватимуть на широкі знання, вміння аналізувати інформацію замість заучування великих обсягів даних. Про конкретні результати говорити ще зарано, оскільки реформа торкнеться усіх етапів освіти, починаючи з молодшої школи, на що знадобиться не один рік, але вже до 2020 р. заплановано перехід на нову форму іспитів по всій країні.

Наука. Від заснування КНР у 1949 р. в країні діяла планова економіка та система державного контролю в галузі науки і технології. Дослідницькі заклади були відірвані від системи виробництва через тотальну централізованість адміністративного апарату та низьку гнучкість кадрової системи. Коли недосконалість та неефективність планової економіки стала очевидною і з 1978 р., зі стартом Політики реформ та відкритості, Китай перейшов до ринкової економіки, сталися вагомі зміни і в галузі науки.

Початковою метою реформ у цій сфері був пошук найефективнішого шляху для повномасштабного реформування науково-дослідних інституцій згідно з напрямками і темпами економічного розвитку країни. У 1995 р. було

сформульовано Стратегію відродження Китаю через науку та освіту, яка стала ключовим планом дій на тому етапі. У 1998 р. Державна рада КНР запровадила ініціативи, спрямовані на розвиток національної системи інновацій з опорою на підприємства. З цього розпочався етап розроблення національної системи інновацій та комерціалізації галузі науки і технологій. У 2006 р. Держрада КНР опублікувала Основні принципи національного середньо- та довгострокового планування розвитку на 2006–2020 рр., які містили завдання з впровадження взаємної інтеграції виробництва, освіти і досліджень з метою перетворення Китаю на інноваційну країну до 2020 р. У 2007 р. було прийнято Закон про науковий та технічний прогрес, у якому, крім іншого, велике значення приділялося правам інтелектуальної власності.

Основні проекти та програми реформ освіти та науки. Однією з визначних рис процесу реформування освіти і науки в Китаї є чітке планування та окреслення майбутніх результатів. Упродовж чотирьох десятиліть реформ та відкритості було сформульовано багато проектів різного масштабу та важливості. Конкретика і детальність цих планів є важливим чинником загального успіху та позитивних перетворень у цій сфері, а послідовність їх виконання — запорукою вдалого втілення принципів розбудови соціалізму з китайською специфікою.

Проект 211. Згідно з цим проектом, розроблено у 1995 р. Міністерством освіти КНР, було заплановано відібрати близько сотні ключових університетів та інститутів по всій країні для підготовки найкращих спеціалістів. Мета проекту полягала у підвищенні стандартів наукових досліджень та освіти до найкращих світових показників. Спочатку лише одиниці з-поміж китайських університетів відповідали міжнародним вимогам до проведення наукових досліджень та підготовки спеціалістів, а сьогодні до списку ключових університетів входять 116 вишів з усіх регіонів країни, в яких навчаються 2/3 всіх студентів Китаю та працюють 98% усіх ключових дослідницьких лабораторій.

План 111. Цей план став продовженням попереднього. Його було ініційовано 2006 р. Міністерством освіти КНР спільно з Державним управлінням у справах іноземних спеціалістів. Завдання полягало у створенні інноваційних центрів із залученням 1000 експертів з найкращих університетів та провідних дослідницьких центрів світу.

Проект 985. Цей проект, проголошений ще в 1985 р., ставив перед центральним та регіональними урядами завдання суттєво збільшити фінансування найкращих вишів, на основі яких відкривати нові дослідницькі центри, проводити міжнародні конференції. Метою проекту був розвиток та підвищення репутації системи вищої освіти Китаю.

Подвійний вищий клас. Цей державний план розроблено у 2015 р. для поглиблення розвитку групи топових університетів країни і досягнення ними рівня найкращих навчальних закладів світу до 2050 р. Назва має на увазі вищий клас як університетів, так і навчальних дисциплін. Цей план має стати наступником попередніх і згодом замінити їх. Його особливістю є динамічний моніторинг розвитку університетів, участь яких у плані залежить від результатів регулярного багатостороннього оцінювання.

Ліга С9. Це офіційний альянс дев'яти університетів Китаю, створений у 1998 р. на основі попередніх планів та проектів з метою об'єднання ресурсів та зусиль, або, як його часто називають китайський аналог американської Ліги плюща. До цієї групи входять: Університет Фудань, Харбінський політехнічний університет, Нанкінський університет, Пекінський університет, Шанхайський транспортний університет, Університет Цінхуа, Китайський науково-технічний університет, Сіаньський транспортний університет, Чжецзянський університет. Всі заклади ліги отримують від центрального та місцевих урядів додаткове фінансування для створення дослідницьких центрів, розбудови інфраструктури, проведення міжнародних конференцій, запрошення найвідоміших лекторів з усього світу.

Програма 863, або Державний план науково-технічного розвитку. Цю програму було запо-

чатковано в 1986 р. з метою сприяння розвитку високих технологій у різних галузях, що забезпечило б незалежність Китаю від іноземних технологій. Завдяки цій програмі було створено, наприклад, такі всесвітньо відомі розробки, як суперкомп'ютер Тяньхе, космічний корабель Шеньчжоу, мікропроцесорна архітектура Loongson.

Результати. Про ефективність Політики реформ та відкритості у галузі науки і освіти найбільш переконливо свідчать досягнення Китаю. Посилена увага з боку уряду, нарощування інвестицій у науку і освіту, підвищення їх національного престижу стали основною рушійною силою реформ. Завдяки цьому вже у 2009 р. Китай посів перше місце у світі за обсягами експорту високотехнологічної продукції, майже вдвічі випередивши Німеччину, яка займала другу позицію. У 2017 р. Китай став найбільшим у світі виробником і споживачем робототехніки.

Крім масштабів, вражають також і окремі інноваційні проекти. Зокрема, суперкомп'ютер Тяньхе кілька років поспіль очолював список найпотужніших суперкомп'ютерів світу. Або

запущений у 2016 р. FAST — найбільший у світі 500-метровий апертурний сферичний радіотелескоп, який ще називають «Тяньянь», тобто «небесне око». Чи найбільша у світі сонячна електростанція потужністю 40 МВт, встановлена в провінції Аньхой на озері, що утворилося на місці затоплених вугільних шахт. Ця СЕС стала своєрідним символом відходу від використання традиційних енергоносіїв на користь відновлюваної енергетики. У 2013 р. світ із захватом спостерігав за м'якою посадкою на Місяць першого за 40 років місяцехода Юйту-1, а в січні 2019 р. до нього приєднався Юйту-2. Загалом у рамках Місячної програми Китаю на довколамісячну орбіту виведено вже чотири космічних апарати Чан'е.

Отже, якими б вражаючими не були результати впровадження реформ та відкритості у галузі науки і освіти, цей процес далеко ще не завершився і потребує подальшої кропіткої праці над усуненням недоліків, які є невід'ємною частиною такої масштабної справи. Однак можна бути певними, що Китай докладе всіх зусиль, щоб покращити наявні досягнення та примножити свої успіхи.